

UMIJEĆE PREŽIVLJAVANJA – RAZMATRANJA O FRATARSKIM PRIČAMA I. ANDRIĆA

Mirna Brkić

Sveučilište u Mostaru, Bosna i Hercegovina

Key words: Andrić, *The Friar's Stories*, style, thematic sections

Summary: Andrić's Bosnia is the area that the author portrays in its variety of life and distinctive situations occurring in the private and public sphere: as the protagonists act people from different social classes, nationalities and denominations. Therefore, great narrative work of Ivo Andrić offers the possibility of classification and selection according to the different criteria. The paper shall analyze some of the thematic and stylistic aspects in *The Friar's Stories* (ten Andrić's short stories written in the period from 1923 to 1951 with the Bosnian friars acting as the main protagonists).

Ključne riječi: Andrić, *Fratarske priče*, stil, tematski sklopovi

Sažetak: Andrićeva Bosna kompleksan je prostor koji autor portretira u svoj šarolikosti života i u karakterističnim situacijama koje se zbivaju u privatnoj i javnoj sferi: kao akteri nastupaju ljudi različitih društvenih slojeva, nacionalnosti i vjeroispovijesti. Stoga veliki pripovjedački opus Ive Andrića nudi mogućnost klasifikacije i odabiranja prema različitim kriterijima, a u radu ćemo razmotriti neke od tematskih i stilskih aspekata u *Fratarskim pričama* (deset Andrićevih novela napisanih u rasponu od 1923. do 1951. u kojima se kao glavni akteri pojavljuju bosanski franjevci).

Andrićeva Bosna kompleksan je prostor koji autor portretira u svoj šarolikosti života i u karakterističnim situacijama koje se zbivaju u privatnoj i javnoj sferi: kao akteri nastupaju ljudi različitih društvenih slojeva, nacionalnosti i vjeroispovijesti. Stoga veliki pripovjedački opus Ive Andrića nudi mogućnost klasifikacije i odabiranja prema različitim kriterijima, a u radu ćemo se pozabaviti određenim aspektima Andrićevih *Fratarskih priča* (deset Andrićevih novela napisanih u rasponu o 30-ak godina). Prvu novelu s temom o bosanskim franjevcima *U musafirhani* Andrić je objavio 1923., a potom objavljuje još devet (*U zindanu* 1924., *Ispovijed* 1928., *Kod kazana* 1930., *Napast* 1933., *Trup* 1937., *Čaša* 1940., *U vodenici* 1941., *Šala u Samsarinom hanu* 1946. i *Proba* 1951.).

Franjevački likovi pojavljuju se, u obliku male, karakteristične

natuknice, već u prvoj objavljenoj Andrićevoj prozi – u triptihu *Put Alije Derzeleza* 1920. (*Dva bratra iz Kreševa koji su išli u Stambol na neku tužbu, šta li.*). U jednome pismu iz Splita 1919. Andrić piše svom prijatelju i mentoru Tugomiru Alaupoviću: „(...) žao mi je kad pomislim da sa svakom starom ženom umire jedan stih i svakim fratrom biva zakopana jedna istorija“. A kasnije iz Bukurešta navodi: „Mislite li u Bosnu? Sjećate li se naših razgovora o manastirima? Otkad želim da obiđem Fojnicu i Kreševo i da skupim štogod materijala, ali izgleda da je ta želja, tako skromna po sebi, za mene neostvariva, i moj san o velikoj fratarskoj drami izgleda da će i ostati san.“ (Lovrenović, 2012: 8)

U *Fratarskim pričama* zastupljen je veliki raspon tema – od novela u kojima dolazi do nerazumijevanja, ali i približavanja Istoka i Zapada (*U musafirhani*), novele pod velikim utjecajem usmenih kazivanja (*U vodenici*), novela u kojima pobjeđuju život i snaga smijeha (naročito se ističe *Proba*), prikaza zla kao neshvatljive sile koja često vlada ljudima i njihovim postupcima (*Šala u Samsarinom hanu, Ispovijed, Trup*).

Autentičnu atmosferu srednjobosanskih samostana Kreševa, Fojnice i Kraljeve Sutjeske mladi je Andrić dobro upoznao za vrijeme Prvog svjetskog rata kada su ga austrijske vlasti prognale u Bosnu pa je te samostane često obilazio i prijateljevao s nekim fratrima.

No, veza između Andrića i bosanskog franjevaštva nije samo tematska, ona se uočava i na duhovno-poetičkom planu. Inspiraciju crpi u velikoj mjeri iz samostanskih ljetopisa, konkretno *Ljetopisa kreševskog samostana* iz 18. st., koji se vodi pod imenom fra Maria Bogdanovića. (Lovrenović, 2012: 9)

Dva centralna lika U *Fratarskim pričama* su fra Marko Krneta i fra Petar, inače jedan od omiljenih Andrićevih likova, na čijem će pripovijedanju Andrić postaviti i svoje remek-djelo *Prokleta avlija*. Fra Petar je prikazan kao miran i staložen čovjek koji zna izabrati koje bitke treba voditi; koji pokazuje kako ostati čovjek u nečovječnim vremenima, kako poviti kičmu, ali ne dozvoliti da se slomi. Fra Marko je grub izvana, ali živog, bogatog duhovnog života u nutrini. Bukti u njemu strast da promijeni svijet - kao kad želi preobratiti muslimana na kršćanstvo, no, iako ne uspijeva, zavoli ga kao brata (*U musafirhani*). Prema zapisima Ljube Jandrića najvjerojatnije je kao autentični model za oblikovanje fra Petra poslužio stvarni povijesni lik. „Moji fratri o kojima sam pisao to su uglavnom svećenici iz triju srednjobosanskih manastira: Kreševa, Fojnice i Kraljeve Sutjeske. Postojao je i fra Petar. Govorilo se „Sretan ko fra Petar“. Kažu da je cenio vođenje beležaka i savetovao mlade frate poukom: „Zapiši, pa će i bog upamtiti.“ (Lovrenović, 2012: 13) U nastavku rada razmotrit ćemo određene tematske i stilske aspekte u Andrićevim *Fratarskim pričama*.

Pričalačka dimenzija

Ne može se zaobići važnost priča i pričanja u cjelokupnom Andrićevom opusu pa tako ni u *Fratarskim pričama*. *Bosanske kasabe i varoši pune su priča. U tim ponajčešće izmišljenim pričama krije se, pod vidom nevjerovatnih događaja i maskom često izmišljenih imena, stvarna i nepriznavana povijest toga kraja, živih ljudi i davno pomrlih naraštaja. To su one orijentalne laži za koje turska poslovice veli da su istinitije od svake istine.* (Andrić, 2005:35)

Vrijednost pričanja istaknuo je Andrić i u autopoetskom eseju *Razgovor s Goyom* kada navodi: (...) *treba oslušivati legende, te tragove kolektivnih ljudskih nastojanja kroz stoleća, i uz njih odgonetati, koliko se može, smisao naše sudbine. Ima nekoliko točaka ljudske aktivnosti oko kojih se kroz sva vremena, sporo i u finim naslagama, stvaraju legende... Te naslage stalno, iako sve manje verno, ponavljaju oblik onog zrnca istine oko kojeg se slažu, i tako ga prenose kroz stoleća. U bajkama je prva istorija čovečanstva, iz njih se da naslutiti, ako ne i potpuno otkriti, njen smisao. Ima nekoliko osnovnih legendi čovečanstva koje pokazuju ili bar osvetljaju put koji smo prevalili, ako ne i cilj kome idemo.* (Andrić, 1925: 1–15)

Andrić kroz svoje tekstove nastoji pokazati kako je pripovijedanje jedna od ključnih aktivnosti kojima čovjek humanizira svoju egzistenciju i ostavlja trajan trag svoga postojanja. Kako kaže fra Rako, jedan od sporednih likova u *Prokletoj avliji*: *Ja bih bez hljeba još nekako i mogao, ali bez razgovora, beli, ne mogu.* (Andrić, 1976: 51)

I sporedni i glavni likovi i u *Fratarskim pričama* obilježeni su na neki način tom pričalačkom dimenzijom kao oblikom prevladavanja apsurdnosti ljudske sudbine i smrtnosti. Na samom početku *Proklete avlije* mladi svećenik sjećajući se pokojnog fra Petra navodi: *Sve do pre tri dana na tom poširokom minderluku sa kojeg je već nestalo dušeka i prostirke a ostale su samo gole daske, ležao je ili čak sedeo fra Petar i – pričao. I sada, dok gleda njegov grob u snegu, mladić u stvari misli na njegova pričanja. I sve bi hteo, i po treći i po četvrti put, da kaže kao je lepo umeo da priča. Ali to se ne može kazati.* (Andrić, 1976: 11)

Važno je istaknuti da fra Petar u *Fratarskim pričama* više nije u aktivnoj poziciji, star je, bolestan i nepokretan te mu ostaju priče i pričanje kojima prevladava kratkoću života i težinu bosanske svakodnevice. O njegovu umijeću pričanju Andrić piše: *Iako je mučen bolešću i prikovan odavno za postelju, fra Petar je još mogao da priča dugo i lepo, samo kad bi našao slušače koji su mu po volji. Nikad se ne bi moglo potpuni kazati u čemu je upravo bila lepota njegovog pričanja. U svemu što je govorio bilo je nečeg nasmejanog*

i mudrog u isto vrijeme. Ali, pored toga, oko svake njegove reči lebdeo je još naročit prizvuk... Zbog toga je svaka njegova reč kazivala više nego što ona u običnom govoru znači. (Andrić, 2013: 95)

Fra Petrovo pripovijedanje obiluje komentarima koji imaju karakter univerzalnih iskaza: u njima autor prelazi s razine opisa pojedinačnih zbivanja na razinu generalnih sudova o čovjekovoj prirodi, njegovu odnosu prema temeljnim pitanjima egzistencije, ti iskazi ulaze u sferu psihologije i filozofije. Od prvih Andrićevih tekstova to sažimanje, maksimalna zgusnutost i ekonomičnost izraza, postao je njegov estetski ideal. Njegovo pripovijedanje temelji se na čišćenju rečenice od svega suvišnoga i nepotrebna, da bi se na kraju dobio sublimat, najprimjerenija forma: smiren, gotovo aforističan izraz u kojemu nema ničega zalihosnoga i u kojemu se ne može ništa oduzeti niti dodati. (Nemec, 2012: 11)

Posebnu funkciju u *Fratarskim pričama* ima lik fra Serafina koji se pojavljuje u pripovijetki *Proba*.

Sve je na njemu bilo u pokretu, od kose na glavi, do crvenih turskih jemenija koje je nosio po kući. Izrazom lica koje je, znojno i kao nadahnuto, strahovitom brzinom prelazilo iz jedne maske u drugu, pokretima celog tela odeće na sebi, rečima, zvucima i melodijama, oponašao je, karikirao sve živo i mrtvo što je ikad očima video, čak i ono što je pročitao ili samo po čuvenju znao: fratre i sve svoje crkvene starešne, hodže i popove, konzule i visoke turske činovnike i oficire, sve do konja pod njima; pa naredbe vlasti, članke iz novina, dijalekte i jezike, govor i pevanje ljudi, glasove životinja. Nikog nije štedeo, ni pred kim se nije zaustavljao; sve je mogao i sve je smeo. I sve je okretao glavačke: ljude, ustanove, mišljenja i reči, čerupao ih i rastvarao, razgolićavao i pokazivao onakve kakve ih on vidi, u celoj njihovoj sujeti, nedoslednosti i bezmjernoj, neodoljivoj smešnosti. (Andrić, 2013: 160)

Svatko tko priča priču na neki je način umjetnik i daje višu dimenziju svome bivanju, no kod fra Serafina je analogija sa suvremenom ulogom književnika/umjetnika najuočljivija, ne samo kad Andrić opisuje njegovu pripovjedačku vještinu, njegovu sposobnost poniranja u svijet likova o kojima pripovijeda, sposobnost plastične rekonstrukcije njihovih riječi, misli i osjećaja, već kad i opisuje njegova psihička svojstva: hipersenzibilnost, radoznalost, opsjednutost ljudskim sudbinama, spremnost da se kaže istina bez obzira na sve.

Biti korektiv, razotkrivati lice i naličje stvari, opasna je osobina, naročito u zemlji kao što je Bosna:

I sve bi se te mane i slabosti nekako pokrile, oprostile, da nije fra-Serafinovog oštrog oka i opasnog jezika, njegove đavolske veštine da na svakoj

stvari, svakom čoveku i svima njegovim postupcima odmah otkrije ono što je neprirodno, neiskreno, i da nije, u isto vreme, njegove potpune nesposobnosti da to što je primetio zadrži za sebe, da ne kaže i ne pokaže drugima. Njegov dar oponašanja bio je tako razvijen i tako savršen da bi polumrtva čoveka naterao na smeh. Sve su to opasne sposobnosti i u drugom svetu, a kamoli u ovom našem, u kome ljudi, u većini, vole da se smeju drugima, ali se boje podsmeha i karikature gore nego sablje i manijački mrze onog ko se na njihov račun našali. (Andrić, 2013: 139)

No, fra Serafin nije izuzetak u galeriji Andrićevih likova. Gotovo identično opisan je Haim u *Proklesoj avliji*:

U svojoj strasti da sve kaže i objasni, da sve pogreške i sva zlodjela ljudska otkrije i da zle izobliča a dobrima oda priznanje, on je išao mnogo dalje od onog što običan, zdrav čovek može da vidi i sazna. Prizore koji su se odigrali između dvoje ljudi, bez svedoka, on je znao da ispriča do neverovatnih pojedinosti i sitnica. I nije samo opisivao ljude o kojima priča nego je ulazio u njihove pomisli i želje, i to često u one kojih ni sami nisu bili svesni, a koje je on otkrivao. On je govorio iz njih. A imao je čudan dar da sa posve malom promenom u glasu oponaša govor lica o kome je reč, i da bude čas valija, čas prosjak, čas grčka lepotica, a posve neznatnim pokretima tela ili samo ličnih mišića mogao je da prikaže u potpunosti hod i držanje jednog čoveka ili kretanje životinja ili čak i izgled mrtvih predmeta. (Andrić, 1976: 53)

Andrić ga predstavlja kao čovjeka koji je svjestan da nije baš prikladno to što svašta i svuda govori, ali je njegova potreba da priča o tuđim životima jača od svega:

I videlo se da govori više zbog sebe, što ne može drukčije, nego zbog onog što govori i onih kojima govori. (Andrić, 1976: 51)

I sporedni likovi u *Fratarskim pričama* obilježeni su na neki način tom pričalačkom dimenzijom kao oblikom prevladavanja apsurdnosti ljudske sudbine i smrtnosti. Npr. Mehmed beg (*Kod kazana*) koji je stalno imao potrebu da o nečemu priča:

Zabačene glave, ponavljao je neprestano tu riječ i grizao usne braneći govor sam sebi. Iskočio mu go vrat, naduven i žut... Konačno je začutao, osjećajući i sam koliko je neumjesno da govori o tim stvarima, i još pred ovom rajetinom. Ali potreba da govori bila je jača od njega; i počinjao je ponovno, samo ne više o ženi. (Andrić, 2013: 58)

Ili rob koji fra Petru, potpunom neznancu, kazuje u noveli *Trup* priču o krvniku:

A Turčin pored mene je pričao, živom, bez prekida, sve brže i žustrije... U početku mi je bilo nezgodno što on to meni priča, ali sam brzo uvidio da on to kazuje zbog sebe, a ne zbog mene. (Andrić, 2013: 99)

Premoć zla

Od pripovijetke *Mustafa Madžar* misao da je „svet pun gad“, pun zla, provlači se kao provodni motiv kroz čitavo Andrićevo djelo. U eseju o Goyi Andrić je napisao da se ne može znati zašto postoji zlo u svijetu jer sve što postoji nema smisla i razloga. A Ljubi Jandriću će reći da se još u mladosti o premoći zla u svijetu naučio rasuđivati od Kierkegaarda.

Taj provodni motiv o premoći i bezrazložnosti zla u svijetu provlači se i kroz sve novele u *Fratarskim pričama*. Pripovijetka *Ispovijed* opis je događaja kad se hajduk Ivan Bušić - Roša¹ vraća iz Crne gore. Budući da je teško obolio, sklanja se u jednu malu pećinu u Babinom Dolu. Pronalazi ga čobanin koji mu na samrti dovodi fra Marka Krnetu iz kreševskog samostana da ga ispovijedi. Iako se Roša opire, fra Marko ga uspijeva ispovjediti, a nakon što umre sahranjuje ga čobanin u tajnosti jer bi, ako bi za to saznale turske vlasti, slijedila teška globa za Kreševljake i samostan. Fra Marko nakon ispovijedi u bunilu i šoku navodi: *Sve strašni i nerazumljivi grijesi, sve samo zlo bez nužde i smisla, koje prosto ne izgleda vjerovatno i koje ne bi trebalo da postoji*. Te se pita: *Kuda sve ne lutaju krštene duše i kud se sve ne rasipaju tijela!* (Andrić, 2013: 43); *Kod tolikog širokog, ljepog božjeg puta, što ih goni da skreću u stranu?* (Andrić, 2013: 44)

Te su Krnetine riječi na tragu razmišljanja sv. Augustina koji u svojim *Ispovijestima* piše o zlu kao „izvrnutoj volji“, volji koja se okrenula od najviše supstancije, tj. Boga. (Nemec, 2012: 14)

Snaga zla toliko fascinira fra Marka da će na trenutak, pokolebati njegovu čvrstu vjeru i snažnu želju da popravi svijet: *Nesumnjivo, ima u svijetu mnogo zla, i ono je jače nego što je on mogao da naslutiti. Može biti da je jako koliko i dobro, možda jače*. (Andrić, 2013: 54) Čak će mu posljednja misao, kad ga besmisleno ubija Tučin, biti: *Moćno je zlo*. (Andrić, 2013: 61)

Novela u *U vodenici* premrežena je usmenim pričama, što nije rijetkost u Andrićevim tekstovima. U njoj fra Petar kazuje priču o tome zašto su mlinari prevaranti te priču o đavlu koji mu se davno u mladosti prikazao u vodenici ispod Graovika. Poticaj su te priče fra Petrovim zaključcima o sveprisutnosti zla u svijetu: *Mlad sam bio i lud, i nisam znao što ću tek docnije, prolazeći svijetom i po narodu, razabrati: da taj đavo melje, šuška i šapuće po cijelom*

---

¹ Ivan Bušić-Roša je povijesna na ličnost. Rođen je 1745. od oca Jakoba u selu Gorici u imotskom kraju kroz koji je prolazila granica Turskog carstva. Zbog svoga hajdukovanja, odvažnosti i hrabrosti, postao je predmet epskih pjesama, a za tursku vlast strah i trepet. Njegovo djelovanje u kreševskom kraju zbilježeno je u *Ljetopisu kreševskog samostana* (iz kojeg je Andrić crpio inspiraciju). Umire 1783. Različite su verzije njegovog stradanja i smrti, a jedna je opisana u ovoj Andrićevoj noveli te se uzima kao najbliža istini.

svijetu, svukud pomalo, a ne samo u mlinu ispod Graovika. (Andrić, 2013: 71)

U pripovijesti *Šala u Samsarinom hanu* opisujući grotesknu, tragikomičnu situaciju u hanu i lik dijaboličnog Džeme, Andrić je na tragu zaključka Maksa Levenfelda da je „Bosna zemlja mržnje i straha“. Krećući se od pojedinačnog ka općem i univerzalnom, Andrić prikazuje han kao Bosnu: *To što se tada dešavalo u opsednutom hanu bilo je i ružno i smešno i neverovatno: jedna slika života koji je tih godina, i danju i noću, vladao u celoj Bosni, samo zgusnuta na uskom prostoru i ograničena na mali broj ljudi. To je bio niz nasilja, besmislenih, grubih i nedoslednih, kao što su sva nasilja silnih u vremenima bez poretka i pravde.* (Andrić, 2013: 81)

Najmračnija novela u *Fratarskim pričama* ipak je novela *Trup* u kojoj fra Petar posreduje priču o silniku, degeneriku i krvoločnome ratniku Čelebi-Hafizu. *Taj je žario i polio. Zemlja ga je prozvala Vatrene Hafiz. Smetalo mu je i dražilo ga sve što je živo i što stoji uspravno. Zato je sve palio i rušio.* (Andrić, 2013: 101)

Takvo bezrazložno zlo uvijek izaziva nevjericu i čuđenje te ostavlja otvorena, neodgovorena pitanja: *I ko je, i kada, usadio ovu mržnju u njega, i otkud ova vatra kojom sve sažiže ruši, a nit se zamara nit dogorijeva? Pitali su se ljudi tako, ne znajući zašto se pitaju i nikad ne nalazeći odgovor.* (Andrić, 2013: 101)

U svakom slučaju se u Andrića može govoriti o asimetričnom rasporedu dobra i zla, i to evidentno u korist drugog principa (Nemec, 2012: 19), što će konstatirati i fra Petar: *Kad sam bio u progonstvu u Maloj Aziji, nagledao sam se svakojakih čuda i vidio i zla i dobra. Više zla nego dobra, jer dobra je malo manje pod ovim nebom pod kojim živimo.* (Andrić, 2013: 96)

Prikaz žene

U *Fratarskim pričama* nema niti jednog izrazito pozitivno oslikanog ženskog lika. Žena je povezana sa zlom, ona je *đavolja kći*. Prikazana je kao misterija i često animalna sila. U nje su snažniji nagoni i emocije nego razum. Spremna je ubiti, izdati svoju vjeru i uništiti i samu sebe ako treba zbog strasti. Ona je tajna na koju niti razumni, racionalni fratri nemaju odgovora...

U noveli *U musafirhani* kada fra Marko njeguje ranjenog Turčina, žetelica ulazi da uzme vatru s ognjišta i u Turčinu se bude animalni nagoni. Iako ništa planirano niti svjesno nije učinila, fra Marko ženu istjeruje iz prostorije jer tjera muškarca na grijeh s riječima: *Izlazi, đavolja kćeri!* (Andrić, 2013: 15)

U vodenici fra Petar se sjeća kako je nekoć u mladosti prisluškiavao

razgovor mlinara i njegove ljubavnice koja traži od mlinara da ubije njenog muža/partnera. Žena nema ni suosjećanja, ni milosti:

„Čekaj – govorio je muški glas prigušeno – ama čekaj da ti kažem....

– Ne čekam ja više, nego ubij ga, kao što smo govorili, pa me vodi kuda hoćeš i čini sa mnom šta znaš.” (Andrić, 2013: 70)

U noveli *Trup* Andrić opisuje kompleksan ženski lik robinje Sirijke. Vartreni Hafiz se sažalio nad jednom polumrtvom ženom i to je bilo dovoljno za njegovu propast: (...) *ima jedan lijek svakoj mucu i svakom zlu, a to je: da u svakom minutu u životu čovjeka postoji mogućnost da čovjek pogriješi, koliko za dlaku pogriješi, ali to je dosta za njegovu smrt i potpunu propast.* (Andrić, 2013: 102)

Hafiz joj daje potpuno povjerenje, ključeve i od srca i od imanja. No, ona zlo nanese njoj i njenom narodu nije zaboravila, osveta u njoj godinama raste do konačnog, krvavog obračuna. Kako to često u Andrićevim tekstovima biva, žena je opisana univerzalnim, poslovičnim izrazom: *On nije znao, ili je zaboravio, da u Siriji ima poslovice, zna je svako dijete, koja kaže za kućne ključeve: ako hoćeš da si bez brige, ti ih čuvaj za pojasom; ako hoćeš da imaš štete, daj ih najvjernijem sluzi; a ako hoćeš svoju propast, podaj ih ženi.* (Andrić, 2013: 104)

Jedna od novela u *Fratskim pričama* nosi naslov *Napast*, a napast je upravo žena. Priča koja uvijek izazove smijeh crtica je iz života fra Stjepana, kojem je jedne samotne noći došla u stan nepoznata žena i pokušala ga napastovati. Bila je kćerka nekog trgovca kojoj nisu dali da se vida s voljenim mladićem, nakon čega je on napušta i ženi se drugom. Njen odgovor je na to strastven i poguban i po nju samu i po ugled cijele njene obitelji: *E, kad mi niste dali da legnem u njegov dušek, leći ću i u fratarski, samo vama za inat.* (Andrić, 2013: 125)

Iznimno je zanimljiv lik mlade kršćanke koja se usprkos svemu želi udati za Turčina, a pojavljuje se u noveli *Kod kazana*. Epizoda je to iz života fra Marke Krnete. Kad molbe i suze roditelja nisu pomogle da djevojku odvrte od udaje za Turčina, obraćaju se fratrima za pomoć. Djevojku dovode u kreševski samostan i nakon bezuspješnih molbi i savjeta nalože fra Marka *da bije kučku dok dušu čuje u njoj.* (Andrić, 2013: 51)

Izvršno oslikava Andrić taj djevojački lik satkan od suprotnosti – snažan duh i nesalomljiva odlučnost u nježnom i krhkom tijelu djevojčice. *Kad ugleda djevojku, on i nehotice zastade iznenađen. Slušajući juče ono što su fratři govorili o toj poturici, i još maloprije kad su ga zvali da je i on na svoj način posavjetuje, on je zamišljao da je to neka stasita, krupna i bijesna žena. Pred njim je stajala vitka i sitna djevojčica, ponizno skrštenih ruku, ali visoko uzdignute glave.* (Andrić, 2013: 51)

Fra Marko je počinje tući, ali povlači se pred misterijom žene: *Djevojka se slabo branila; otprilike tako kao da se radi o nekoj igri koju ne voli. Njezin sitan struk iščeznu u fra Markovim ogromnim šakama. Položi je preko lijevog koljena kao neposlušno dijete. Na prve štapove je trzala nogama i zabacivala glavu, ali onda se ukruti i ostade tako, primajući udarce bez glasa i pokreta. Da je vrištala i otimala se, bog zna dokle bi je fra Marko batinao. Ovako, pred ovim čudom, ruka mu sama zastade i pogled neodlučno krenu po sobi kao da traži objašnjenja. Djevojka mu je ležala na rukama kao riba. I tada tek fra Marko dođe sebi, i osjeti ono na što nije pomišljao: pod lijevom rukom dojku, malenu i napupilu, i pod prstima desne ruke djevojački trbuh, još nezaobljen, gladak i tvrd.* (Andrić, 2013: 52/53)

U njenim postupcima prepoznaje utjelovljenje zla. Iznova je snaga zla toliko fascinirala fra Marka da će pokolebati njegovu čvrstu vjeru: (...) *kako je moćno zlo, nerazumljivo, kako može da bude hrabro, ponosito, i kako ga ima svuda, i ondje gdje se čovjek najmanje nada. Kako često Bog napušta svoje i ostavlja ih zlom slučajju.* (Andrić, 2013: 54)

Umijeće preživljavanja

Andrić je u *Fratarskim pričama* proniknuo u srž bosanskih franjevac, njihovo umijeće preživljavanja, čak i onda kada se to čini nemoguće. Taj stav kao da sažima u jednoj rečenici u pripovijesti *Za logorovanja: Kad propane i potone sav svijet i sve države, vjeruj, ovi će fratri plivati, kao zejtin, pri vrhu.*

Svi fratarski likovi imaju tu snagu i prenose iz generacije u generaciju umijeće preživljavanja. U ovom kontekstu ne možemo zaobići majstorski modeliran psihoportret fra Nikole Granića iz novele *Čaša*. Artikuliran je kao jedan od onih tipično andrićevskih likova snažno obilježenih nekom paradoksalnom crtom vlastitog kakaktera. Ispod maske prividne ravnodušnosti i tromosti krije se nevjerovatna ljudska snaga koja se budi onda kada je najpotrebnije: *Zaista, nikad niko ne bi rekao da se ispod njegovog zboranog habita, pod grubom tunikom i ugojenim, teškim tijelom živi i postoji tako moćan kostur, tako savršen i jak grudni koš i tako prava kičma.* (Andrić, 2013: 114)

Fra Nikola izriče jedan od najupečatljivijih opisa Bosne: *Ovo je zemlja oskuдна i uboga, tijesna i mrka, ni valija nije u noj lako biti, a kamoli raja i redovnik (...) Kome je do toga da bude rahat i zendil, nije mu se trebalo u noj roditi ni zafratriti. Ovdje se dram radosti dušom plaća.* (Andrić, 2013: 113/114)

Ako se spomene fra Nikola, ne može se ne spomenuti njegova čaša Mostaraka iz koje je pio, a koja privlači toliko pozornosti. Svoju čašu ostavlja fra Petru, a ovaj ju je namijenio mladom svećeniku fra Stanku s objašnjen-

jem: *Mlad je, ali ima srce kao u starinskih fratara. Čuvat će je.* (Andrić, 2013: 117) Andrić nas uvijek „tjera“ na simbolično, alegorijsko iščitavanje njegovih tekstova. I ova čaša postaje, čini se, simbol, preko nje se prenosi tradicija i svijest o tome tko si te kako ostati i opstati u Bosni i kad se to čini nemoguće.

Životvorni smijeh

Jedno od glavnih oruđa u borbi za opstanak i preživljavanje i u *Fratarskim pričama* je smijeh. To je onaj životvorni smijeh koji se suprotstavlja zlu i nasilju i kojeg ništa ne može zaustaviti. Smijeh života koji pobjeđuje zlo i nepravdu i koji spašava kroz stoljeća.

U noveli *U zindanu* zatočeni fra Marko i zenički proto, suočeni sa smrću, počinju se smijati, pa makar i sebi jer što im drugo preostaje: – *Smiem se... kako nas je Fazlo opet lijepo sastavio... Oh, oh, hoo... Eto vas, kaže, u zindanu, pa se prepirite: ko će bir po Bosni kupiti. I još vodu podlio pod nas. Oh, oh, hoo!* (Andrić, 2013: 28)

Jedna od rijetkih novela, s jakim dramatskim nabojem, u kojoj je smijeh dominantan je *Proba*, zahvaljujući liku fra Serafina:

Na ljude oko fra-Serafina je nailazio smeh kao zaraza. Oni su grcali i jecali, ustali se na sedištu i zabacivali glavu unazad, ili padali na čilim i savijali se nadvoje, hvatali se za slabine, boreći se za malo vazduha, pokrivali lice rukama kao da plaču i brisali se maramama, smeh je iz njih kuljao, šištao, šikljao, brizgao na sve strane. Svi su imali osećanje da je naišao potop smeha i preplavio svet, i da je sve na njemu poneseno tom poplavom i da sve živo gubi svoje oblike i funkcije i nestaje, pretvarajući se u smeh. (Andrić, 2013: 161)

Ili kad fra Petar nakon demonske epizode u Samsarinom hanu zaključuje: *Taka su onda vremena bila i tolike su bijede udarale na svu Bosnu i na ovaj naš manastir, da smo za nevolju mnogu stvar na šalu okretali i šalom se branili i održavali, kad se već nije imalo ničim drugim.* (Andrić, 2013: 93) Čime jedna strašna epizoda koja je mogla tragično završiti i po fra Petra prelazi u sferu anegdote i pokazuje iako je zlo sveprisutno u svijetu i ima mnogo lica, može ga se nadjačati.

Dakle, postoje svakako u Andrićevim djelima snage i vrijednosti koje se zlu i bezumnosti odupiru. Te snage su smijeh, ljubav te ljudski trud i otpor pa čak i onda kada se čini uzaludan. Kao što je izrekao Dauthodža, jedan od maestralno oslikanih sporednih likova u romanu *Na Drini ćuprija*:

Taj mudri i pobožni, tvrdoglavi i uporni čovek, koga je kasaba dugo pamtila, nije se ničim dao odvratiti od svoga bezizglednog napora. Radeći

predano on se odavno bio pomirio s saznanjem da je naša sudbina na zamlji sava u borbi protiv kvara, smrti i nestajanja, i da je čovek dužan da istraje u toj borbi i onda kad je potpuno bezizgledna. (Andrić, 1976: 84)

Literatura:

- Andrić, Ivo. 1925. Razgovor s Gojom. U: *Srpski književni glasnik*. 44. sv. 1. Beograd: Svetislav Simić.
- Andrić, Ivo. 1976. *Na Drini ćuprija*. Sarajevo: Svjetlost.
- Andrić, Ivo. 2005. *Priča o vezirovom slonu i druge odabrane pripovijetke*. Zagreb: Konzor.
- Andrić, Ivo. 2012. *Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vladavine*. Beograd: Zadužbina Petar Kočić.
- Andrić, Ivo. 2013. *Fratarske priče*. Beograd: Dereta.
- Andrić, Ivo. 2015. *Fratarske priče*. Mostar: Hrvatski dom Herceg Stjepan Kosača.
- Andrić, Ivo. 1976. *Prokleta avlija*. Sarajevo: Svjetlost. Zagreb: Mladost. Prosveta: Beograd. Ljubljana: Državna založba Slovenije. Skopje: Mislja.
- Brkić Vučina, Mirna. Ideja povijesnog *circulusa* u romanu *Na Drini ćuprija* Ive Andrića. U: *Hum*. br. 8. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru.
- Jandrić, Ljubo. *Sa Ivom Andrićem*. 1982. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Lovrenović, Ivan. 2012. Ovdje se dram radosti dušom plaća. U: *Hrvatska misao*. god XVI. br 2/12 (59) nova serija sv. 44. Sarajevo: MH Sarajevo.
- Nemec, Krešimir. 2012. Bljesak ljepote, postojanost zla: O nekim aspektima Andrićeve novelistike. U: *Hum*. br. 8. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru.